ژیانی موزیکژەنێکی کورد لە رۆمانێکی سعودیدا.. ئەردەڵان عەبدوڵا

خوێندنەوەیەك بۆ رۆمانی زریاب

بەگشتی ئێمە وێنەیەکی باشمان بەرامبەر عەرەبستانی سعودییە نییە، هۆکاری زۆریش لەمەدا رۆڵیان هەیە، لە پێش هەموویانەوە لەوانەیە ئێمە هێندە زانیارییمان لەبارەی ئەم وڵاتەوە نەبێت بەتایبەتی ئاگاداری رەوشی ئەدەبیی و هونەری نین، کە لەم چەند ساڵەی دواییدا گەشەی زۆری بەخۆوە بینیوە، بەتایبەتی لەبواری ئەدەبدا کۆمەڵێك نووسەری زۆر باشییان هەیە، بەرهەمەکانییان بۆ زۆربەی زمانە جیهانییەکان وەرگێڕدراون. لەو نووسەرانە " مەقبول ئەلعەلەوی" یەکێکە لە نووسەرە ناودارەکانی سعودیە و خاوەنی دنیابینییەکی زۆرجوانە. یەکێك لە رۆمانەکانی بەناونیشانی " زریاب" کە باسی ژیانی موزیکژەنی ناوداری ئیسلامی "زریاب" دەکات، کە بە رەچەڵەك کوردە و لە سەردەمی هارونە رەشیدا ژیاوە. ئەم رۆمانەش لەلایەن وەرگێڕی هەژا سەباح ئیسماعیل کراوە بە کوردیی و ناوەندی رەهەندە چاپی کردووە.
لێرەدا پێمخۆشە کورتەیەک لەبارەی ئەم رۆمانەوە بنووسم و بە خوێنەری کوردی ئاشنا بکەم.

ژیانی موزیکژەنێکی داهێنەر

لە مێژووی هونەری وڵاتانی ئیسلامییدا " زریاب" یەکێکە لەناوە پرشنگدارەکانی موزیکی خۆرهەڵاتی و ئیسلامی. ئەم پیاوە لە موزیکدا بەتایبەتی ئامێری "عود" داهێنانێکی گەورەی کردووە، ئەم رۆمانەش بە وردی باسی ژیانی ئەم موزیکژەنە دەکات. زریاب لە ئەسڵدا ناوی " عەلی کوڕی نافیعە و نازناویشی " ئەبوئەلحسەنە" بەڵام کاتێك دەبێتە کۆیلە، ئیسحاق موسڵی موزیکژەنی ناوداری سەردەمی هاورنە رەشید دەیکڕێت و ناوی دەنێت " زریاب" کە لە عەرەبیدا مانای " باڵندەیەکی رەشی جوان" دەگەیەنێت. پاش ئەوەی ئیسحاق موسڵی لە موسڵەوە زریاب دەهێنێت لە کۆشکەکەی لە بەغدا لەگەڵیدا دەژی و فێری موزیکی دەکات.

لە سەرەتادا ئیسحاق موسڵی زۆر دڵی بەم کۆیلە خوێندکارە گەنجەی

خۆش دەبێت و گرنگی پێدەدات، فێری موزیکژەنی دەکات. هەر لە منداڵییەوە موزیك دەبێتە خەونی گەورەی زریاب، مەشکی داگیر دەکات، ئەمەش وا دەکات داهێنانێکی گەورە بکات و تەواوی مێژووی موزیك بەگشتیی و ئامێری "عود" بەتایبەتی دەگۆڕێت. زریاب لە بەغدا دەچێتە لای دارتاشێك داوای لێدەکات عودێکی تایبەتی بۆ دروست بکات بە جۆرێك لە جیاتی چوار "ژێ" پێنج ژێی هەبێت، ئەمەش گەورەترین شۆڕش دەبێت بەسەر ئامێری عودا دەکرێت.
ئەم گۆڕانکارییە بلیمەتی و توانای زریاب دەردەخات، دەبێتە مایەی سەرنجی دەوروبەر. کاتێك ئیسحاق موسڵی دەیباتە کۆشکی هارونە رەشیدەوە، ئەویش زۆر شەیدای ئەم کوڕە گەنجە دەبێت، بەڵام ئەمە دەبێتە سەرەتای ناهامەتییەکانی ئەم کوڕە گەنجە و ئاگری رق و کینە لە ناخی ئاغاکەیدا دەچێنێت، هەربۆیە پاش گەڕانەوەیان لە کۆشك بۆ بەیانییەکەی ئیسحاق موسڵی بەوپەڕی راستگۆییەوە ناخی خۆی هەڵدەڕێژێت و پێی دەڵێت: دەبێت لە بەغدا نەمێنیت. ئەم کوڕە دەبێتە رکابەرێکی تۆقێنەر بۆ ئیسحاق موسڵی، ئەویش سەرەتا دەیەوێت دژی ئەو بڕیارە بوەستێتەوە، بەڵام دواجار ناچار دەبێت و بەغدا بەجێدەهێڵێت. خۆیی و سەفیەی ژن و منداڵەکانی، بەغدا بەجێدەهێڵێن بەرەو ئەندەلوس دەڕۆن، دواجاریش لەوێندەر جێگیردەبێت. کاروانی سەفەری زریاب بە موسڵ و حەلەب و شام و میسر و پاشان تونس تێدەپەڕێت و پاشان دەگاتە ئیسپانیا، لە هەموو ئەو شوێنانەدا زریاب لەگەڵ پادشا و نەیارانی حیکایەتی خۆی هەیە.
جگە لەوەش ئەم رۆمانە گەشتێکی کورتە بەناو جوگرافیا و مێژووی وڵاتانی ئیسلامی بەتایبەتی لەسەردەمی هارونە رەشید و کوڕەکانی، وەسفێکی جوانی شارو گوند و ناوچەکانمان بۆ دەکات و تیشکیش دەخاتە سەر ژیان و گوزەرانی خەڵکی لەو سەردەمدا.

موزیك و ئامێری عود

لەم رۆمانەدا موزیك بە گشتیی و ئامێری عود بەتایبەتی پانتایی گەورە داگیردەکەن، چونکە لێرەدا باسی ژیانی کەسێکی موزیکژەن دەکات، کە تەواوی ژیانی بۆ موزیك تەرخانکردووە و لەسەرەتای ژیانییەوە تا کۆتاییەکەی عودەکەی دەبێتە هاوڕێیەکی گیانی بەگیانی و لێی جیا نابێتەوە. هەرچەندە لەسەر ئەم ئامێرەش ژیانی تێکدەچێت و لەگەڵ خەڵکی تردا رووبەرووی ململانێ دەبێتەوە. وەکو خۆشی دەڵێت:
” ئەو عودە چاوەڕوانکراوە هۆکاری گەورەی بەدبەختییم بوو. ل50″

رۆحی رق و کینە و ئیرەیی

خاڵێکی گرنگی تری ئەم رۆمانە باسی هەستی ئیرەیی و رق و کینەی

ناخی مرۆڤ دەکات. کاتێك ئەم هەستە بەسەر کەسێکدا زاڵ بێت، ئیتر بەتەواوەتی لە هەموو شتە جوانەکانی رادەماڵێت و دەبێتە مرۆڤێکی دڕندە. باشترین نموونەش ئیسحاق موسڵییە، تا هەستی ئیرەیی بەسەریدا زاڵ نەبوو، وەکو باوکەکی میهرەبان مامەڵەی لەگەڵ زریاب و تەواوی کێشەکانی دەکرد، بەڵام کاتێك هەستی ئیرەیی و رق و کینە بەسەریدا زاڵ دەبێت، دەبێتە گەورەترین دڕندە و دوژمنی سەرسەختی زریابی داهێنەر. لێرەدا نووسەر باش توانیویەتی ئەو هەستە باس بکات و دیمەن و هەڵسووکەوتە ناشیرینەکانی ئیسحاق موسڵیمان بۆ بگوازێتەوە. بەتایبەتی لە پاش گەڕانەوەیان لە کۆشکی هارونە رەشید، ئەمە هەستە دەردەکەوێت:

“لە جقاتی خۆشی و رابواردندا بووین، جقاتێك دەبوو رۆحەکان تێیدا لە شەقەی باڵ بدەن و دووربکەونەوە لە چەپاوی دەروونە نەخۆش و ناساغەکان و بۆ ئاسمانی خاوەنی روونی بەرز ببنەوە. ل 95

بەڵام ئیسحاق موسڵی رق بەسەریدا زاڵ دەبێت بۆ بەیانییەکەی یەکسەر پێی دەڵێت: لە ئێمەی بە داوەوە جێگەت لێرە نابێتەوە.

“لە دوێنەوە من گەورەی تۆ نیم، راست و روون دەبم لەگەڵتدا. ئەی نازانیت ئێرەیی دەردەکە لە کۆنترین دەردەکان و لە هەموویان پتر کار لە ناخ دەکات و قووڵترین زام لەسەر دڵ جێهدەهێڵێت، دنیا وایە. ناخۆشییەك بەردە و جەستە و ئاوەز دەکەوێت، ململانێش لەهەمان پیشەدا، دووبەرەکی و رق دروست دەکات” ل 97و98

ژیانی کۆیلەکان

لە رێگەی باسکردنی ژیانی تایبەتی زریابەوە، ئاگاداری رەوشی خراپی ژیانی ئەو کەسانە دەبین، کە بە زۆر لەو سەردەمەدا کراون بە کۆیلە و سەودا و مامەڵەیان پێوە کراوە. چۆن هەموو سیفاتی ئینسانی لەو کەسانە سەندراوەتەوە.

“ئەوانی دی لەبری من بیریان دەکردەوە و چارەنووسیان دیاری دەکردم، تەنانەت من ناوەکەی خۆم هەڵنەبژاردووە. خۆم کۆیلایەتیم هەڵنەبژاردووە. ئەوان هێڵی ژیانیان بۆ کێشام و لەسەری رۆیشتم، پێیان گوتم گۆرانی بڵێ. گوتم. پێیان گوتم. لاێبە، لاێ بووم” ل 16.15

شاری بەغدا

هەرچەندە نووسەر سعودییە، بەڵام کاتێك رۆمانەکە دەخوێنیتەوە، هەست دەکەیت کەسێك نووسیویەتی خەڵکی بەغدایە، زۆر عاشقی بەغدایە و لە سەردەمی هارونە رەشیدا ژیاوە، لە هیچ کتێبێکی تردا، هێندە بە جوانی وەسفی بەغدای کۆن نەکراوە. ئەمەش گوزارشت لە زیرەکیی و توانای نووسەر دەکات، چونکە ئەو کەسە خەڵکی عیراق نییە و باسی

سەردەمەکی شارەکیش دەکات کە ئەو نەیبینیوە. لە زۆر شوێندا وەسفی بەغدا دەکات: "بەغداد پایتەختی جیهانی نوێ بوو، خەریك بوو ڕووناکییەکەی دەگەشایەوە و ئەوانی دیی دادەپۆشی." ل 56

لەبارەی وشەی بەغداوە نووسەر دەڵێت: بەغداد مانای " بەخششی پەروەردگار" دەگەیەنێت. ل 73

"بەغداد لەو دەمەی خەلیفە ئەبو جەعفەری مەنسور بناغەی دانا، بووە پەناگەی گشت توێژەکان، لە هەموو لایەکەوە ڕوویان لێکرد، بەغداد پڕبوو لە عەرەبی ڕەوەند، کورد، دەیلەم، فارس، عەبەشە، تورکمان… تا ئەم ساتەش بەغداد شارێکە ئامادەی هەموو شەمانەیەکی چاك و خراپە." ل 74

موسڵ

بەپێچەوانەوە لەم ڕۆمانەدا وێنەیەکی جوانی موسڵ نابینین، نووسەر هەوڵیداوە لە پاش بەغدا باسی موسڵیش بکات، کە لەو کاتەوە تا ئێستاش دووەم شاری گەورەی عیراقە. لەبارەی موسڵەوە دەڵێت:

"موسڵ شارێکی گەورە و دێرین بوو، دەتگوت هەمیشە بە ڕووبەڕووبوونەوەی ئاژاوە و خراپەکاری ساز و ئامادەیە، لەڕاستیدا نزیکتر بوو لە قەڵایەکی سەخت وەك لە شار" ل 16و 17

بەداخەوە لە مێژووی نوێشدا لە موسڵدا کۆمەڵێك ڕووداوی ناخۆش ڕوویدا، دواییینیان داگیرکردنی بوو لەلایەن چەتەکانی داعشەوە. جگە لەم دوو شارەش، نووسەر وەکو کامێرا نەك باسی کۆمەڵێك شار و شارۆچکەی تری وڵاتانی خۆرهەڵات و خۆرئاوا دەکات.

سەردەمی خەلافەتی هارونە ڕەشید

خەلیفە هارونە ڕەشید یەکێکە لە فەرمانڕەوا ناودارەکانی مێژوویی ئیسلامی، ساڵانی حوکمی ئەم پیاوە، بە ساڵانی زێڕینی بەغدا و گەتی عەرەبی و ئیسلامی دادەنرێت. نووسەریش زۆر بە جوانی مەلی هزری خوێنەر دەگەڕێنێتەوە بۆ ئەو قۆناغە، دیارە ئەمەش کارێکی سەختە، چونکە ئەمە بابەتێکی مێژوویی گرنگ و هەستیارە، دەبێت نووسەر شارەزایی زۆر باشی لەبارەی مێژووەوە هەبێت. کاتێکیش دەرەکانی دەخوێنیتەوە، وەکو خوێنەرێك هەست دەکەیت نووسەر زۆر شارەزایی لەبارەی ئەو ساڵانەوە هەیە کە هارونە ڕەشید فەرمانڕەوای بەغدا بووە. بەگشتیش ئەمە وێنەیەکی جوان و باشی ئەم قۆناغە دەبینین، هەرچەندە لە مێژوودا زۆر ڕەخنە لە هارونە ڕەشید دەگیرێت، خەڵکانێك پێیانوایە حاکمێکی زاڵم بووە و زیاتریش خەریکی ڕابواردن و خۆشی ژیان بووە تا فەرمانڕەوایی، بەڵام ئەم خەلیفەیەش وەکو خەلیفەکانی تر، کۆمەڵێك خاڵی جوان و ناشیرینی هەیە.

نووسەر لە وەسفی ئەم فەرمانڕەوایەدا دەڵێت:
"هارونە رەشید شای شایانی جیهان و رزگارکەری وڵاتانی دوور و نزیك. سەروەری مەزنان و بەزینەری فارس و رۆم.
لە وەسفی کەشکەکەشیدا دەڵێت:
"لای راستی ریزێکی درێژ لە زانا و شاعیر و ئەدیبان درێژبووبوەوە. لای چەپیشی فەرماندە و سەردارانی هەرەمان و لە پشتیشیانەوە سەربازانی مەن وەستا بوون."ل84

خۆشەویستی

بابەتێکی گرنگی تری ئەم رۆمانە "خۆشەویستییە" کاتێك زریاب"سەفیە"ی کەنیزە دەبینێت، کە ئەویش وەکو ئەو کراوە بەکۆیلە، عاشقی یەکتردە بن. حکایەتی زریاب و سەفیەش، جێژی زیاتری بەم رۆمانە بەخشیوە و هەندەی تر رۆمانەکەی رازاندەتەوە.
جگە لەم باسانە، نووسەر لەم رۆمانەدا کۆمەڵێك باسی گرنگتر دەکات لەوانە " هاوڕێیەتی، شەڕەنگێزی ناخی مرۆق، شەڕی دەسەڵات، کۆمەڵێك باسی گرنگی تر".

تەکنیکی نووسین

یەکێك لەخاڵە جوانەکانی ئەم رۆمانە تەکنیك و شێوازی نووسینییەتی. نووسەر شارەزاییەکی زۆرباشی لە بواری بەکارهێنانی تەکنیکەکانی رۆماندا هەیە، رەگەزەکانی"دروستکردنی پاڵەوان، کوتوپڕ و گرێی ئەدەبی و دیالۆگ و دروستکردنی رووداوەکان" زۆر بەباشی بەکارهێناوە. لە هەمووشی گرنگتر ئەم رۆمانە دەچێتە قاڵبی رۆمانی مێژووییەوە، کەم نووسەریش هەیە بتوانێت لەمجۆرە رۆمانەدا سەرکەوتوو بێت، دەبێت ئەو کەسانەی ئەمجۆرە رۆمانە دەنووسن، شارەزایی زۆرباشیان لەبارەی ئەو مێژووەوە هەبێت کە باسی لەوە دەکەن، لەمەشدا نووسەری ئەم رۆمانە زۆر سەرکەوتوو بووە، کاتێك رۆمانەکە دەخوێنیتەوە، هەندە بە جوانی وەسفی ئەو کاتە دەکات، هەست دەکەیت کەسێك نووسیویەتی لەوسەردەمەدا ژیاوە. ئەمەش دووبارە خاڵێکی بەهێزی تری بەم رۆمانە بەخشیوە.

دوا قسە

بەدڵنیاییەوە ئەم رۆمانە چ لە رووی ناوەڕۆك و چ لە رووی شێوازی نووسینەوە، جوانی و داهێنانێکی گەورەی پێوەدیارە، بەحوکمی ئەوەشی کە باسی کەسایەتییەکی مێژوویی دەکات، خوێنەر دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمانی زوو، کۆمەڵێك زانیاری لەبارەی ساڵانی فەرمانڕەوایی هارونە رەشید دەستدەکەوێت، جگە لەوەش ئەم رۆمانە مرۆق دەکاتە سەنتەر و چۆنێتی رەفتار و هەڵسوکەوتی لەگەڵ دەورو بەر دەبێتە

مایەی گرنگی پێدانی، لە پێش هەموویانە مەسەلەی”رق و ئێرەیی پێبردن”دەبەتە کرۆکی سەرەکی رۆمانەکە و بە شێوەیەکی ئەدەبی جوان، دزێویی و ناشیرینی ئەم هەستەی مرۆڤ باس دەکات.
لە کۆتاییدا جێگەی خۆیەتی دەستخۆشی لە برای هەژامان سەباح ئیسماعیل بکەین، بۆ وەرگێڕانی ئەم دەقە جوانە ئەدەبییە و هیوای لەشساخی و کاری جوانتری بۆ دەخوازین.

ئەردەڵان عەبدوڵڵا

سەرچاوە:
مەقبول ئەلعەلەوی. زریاب. وەرگێڕانی: سەباح ئیسماعیل. چاپی یەکەم. ناوەندی رۆشنبیری رەهەند. سلێمانی. 2020.